

IZVJEŠTAJ S 2. KONGRESA HRVATSKIH POVJESNIČARA UMJETNOSTI

Iva Körbler, Ivana Mance,
Ana Plosnić, Daniel Premerl

Između tranzicije i globalizacije - hrvatska povijest umjetnosti u suvremenom društvu
2. kongres hrvatskih povjesničara umjetnosti
Muzej Mimara, Zagreb,
27.-29.4.2006.

Četvrtak, 27. travnja, Velika dvorana SPOMENIČKA BAŠTINA U FOKUSU

Nakon pozdravnih govora (Ivanka Reberski, Pavo Barišić, Branka Šulc, Vladimir Marković) i uvodnog izlaganja Tonka Maroevića u prijepodnevnim se satima prvog dana kongresa održala sesija posvećena spomeničkoj baštini. Prvo izlaganje naslovljeno *Spomenik kulture ili kulturno dobro: Što je primjerenije povijesti umjetnosti?* održao je Ivo Maroević. Izlagač je upozorio da je nedavno došlo do leksičke, a zapravo i pojmovne promjene u Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Iščeznula je stara sintagma - spomenik kulture, ukorijenjena kako u temeljima discipline povijesti umjetnosti (Bečka škola) tako i u tradiciji naše zaštite spomenika od tada naovamo. Zamijenjena je novom - kulturno dobro (koji je ukorijenjen u talijanskoj i francuskoj, a dijelom i engleskoj zaštitarskoj

praksi). Novim pojmom zakona naglasak je stavljen na materijalnu, a ne na duhovnu ravnost baštine. Nakon profesora Maroevića, nastupio je njegov asistent Marko Špikić, s izlaganjem *Nastanak povijesnog spomenika i problem geneze hrvatske povijesti umjetnosti u prvoj polovici 19. stoljeća*. Špikić u tom razdoblju vidi i interpretira promjenu u recepciji starina te posljedični nastanak prvih obriša kulturne politike prema povijesnim spomenicima Austrijskog carstva na hrvatskom tlu. U djelovanju prvih hrvatskih antikvara, epigrafičara i arheologa, koje uspoređuje sa srodnim procesima u Europi, uočava klice koje će se kasnije razviti u nekoliko humanističkih povijesnih disciplina. Također postavlja pitanje o današnjem odnosu prema začinjavcima prve polovice 19. stoljeća. Dino Milinović predavao je na temu *Što sve jest, a što nije umjetnička baština: nedovršeni posao hrvatskih povjesničara umjetnosti*.

Autor upozorava na pojedine umjetničko-obrtne predmete, primjerice predmete od bjelokosti od ranog kršćanstva do karolinškog doba, koji nisu pobuđivali znanstveni interes hrvatskih povjesničara umjetnosti. Rezultat pomanjkanja znanstvenog interesa i stava da to ne pripada korpusu nacionalne baštine dvojak je: s jedne strane osiromašenje hrvatske povijesti umjetnosti, s druge,

kao nerijetka posljedica, još konkretnije osiromašenje nacionalnog korpusa spomenika - niz prodaja vrijednih predmeta tijekom 20. stoljeća (bjelokosna bizantska škrinjica iz Pule, bjelokosni križ iz Mimarine zbirke, "Seusovo blago"). Juraj Kolarić nije nazočio kongresu, no pročitan je njegov rad *Hrvatska sakralna baština u suvremenom svijetu globalizacije*. Utvrdivši da je Rimokatolička crkva naručitelj i baštinik značajnog dijela hrvatske spomeničke baštine, autor se fokusira na početke sustavne crkvene muzeološke djelatnosti (osnivanje dijecezanskih muzeja) prema napucima Svete Stolice iz 1925. godine (ne zaboravivši istaknute slične ideje koje je imalo Društvo umjetnosti 1885.

godine). Kolarić je govorio o dosad učinjenom za skrb te baštine i o dijaloškom stavu crkve prema suvremenim umjetnicima. Vjekoslav Vierda održao je izlaganje *Terorizam - prijetnja spomeničkoj baštini*. Upozorio je da su terorizmom u suvremenom svijetu izravno ili neizravno ugroženi i spomenici kulture te da se u mjere zaštite od terorizma moraju uključiti i povjesničari umjetnosti. U protivnom, glavnu će riječ prepustiti vojno-redarstvenim i političkim snagama, koje nisu upoznate sa spomeničkim svojstvima spomenika, pa spomenici mogu postati ugroženi raznim protuterorističkim mjerama. *D.P.*

URBANISTIČKE TEME

Poslijepodnevna sesija prvog dana kongresa posvećena urbanizmu otvorila je neke iznimno aktualne teme i probleme za koje struka još uvijek traži moguće mehanizme djelovanja i trenutačno nema rješenja. Uvodno izlaganje Ratka Vučetića s temom *Gradovi kontinentalne Hrvatske u srednjoeuropskom kontekstu* otvorilo je dilemu kako geografski i prema povijesno-stilskim oblicima i okolnostima urbanizacije definiramo naš kontinentalni prostor, što se u sadašnjosti reflektira na svrstavanje Hrvatske kao rubnog područja europske urbanizacije: mogućnosti istraživanja povijesnih slojeva ograničene su, ali ta nam komparativna istraživanja urbanističkih slojeva ujedno učvršćuju dokaze da smo od antičkih vremena jednako važan dio srednjoeuropskog konteksta. Predavanje Zlatka Karača *Model obnove povijesne jezgre Vukovara nakon Domovinskog rata* bilo je prvo u toj sesiji koje je izazvalo emotivne reakcije sudionika. Naime, u Vukovaru je visoka razina kvalitete urbane jezgre s dominantnim barok-

nim slojem i slojem kasnog historicizma druge polovice 19. stoljeća danas samo djelomično obnovljena: obnavljaju se u potpunosti zgrade javne namjene, a privatne obiteljske kuće prepuštene su djelomičnoj, površnoj i nekvalitetnoj obnovi, odnosno izgradnji nove tipske anonimne arhitekture ispod razine kvalitete 19. stoljeća. Danas Vukovar u obnovi djeluje kao nekonzistentan, rasut grad, a velik je problem upravo pučka arhitektura na rubovima grada jer se ne može faksimilno izgraditi poput objekata javne namjene u strogom centru za koje postoje sačuvani nacrti. U nastavku nam je Maja Nodari priopćila velike probleme Dubrovnika koji ima sve manje autohtonog stanovništva jer se sustavno rasprodaje djedovina promjenom vlasničkih listova. Njezina tema *Hoće li i do kada Dubrovnik ostati živi grad (spomenik)?* bilo je potresno svjedočanstvo o situaciji u kojoj struka konzervatora i povjesničara umjetnosti može malo napraviti bez podrške lokalne političke strukture i pomoći hrvatske Vlade. U sjevernom su dijelu grada, do vrha Prijekoga, palače uglavnom pokupovali stranci koji nemaju osjećaj da borave u povijesnom vremenu i prostoru, a kolegica Nodari istaknula je kako je srž upravo u onom što je "nematerijalno u materijalnome"; upravo to nestaje u gradu jer zgrade postaju samo kulise bez tradicije (prenamjena gradskih palača u male hotele s dućanima u prizemlju, komercijalizacija gradske jezgre s dućanima punim turističkog kiča, izumiranje lokalne tradicije starih obrta i sl.). Andrej Žmegač dotaknuo je temom *Pelješac - Ston* krajnje osjetljivo pitanje provođenja brze ceste kroz područje Stona i moguće varijante toga projekta kako bi stupanj narušavanja sklada tog pejzaža bio minimalan, i je li ta intervencija uopće potrebna. Tema koja je krajnje ispolitizirana i

na kojoj se prelamaju mnogi interesni lobiji potaknula je veliku raspravu u kojoj je kolega Zlatko Uzelac tumačio pozadinsku igru afere oko zaustavljanja gradnje auto-ceste prema Dubrovniku. Željka Čorak govorila je o *Urbanizmu u tranziciji* na primjerima recentne arhitekture i mikrourbanističkih zahvata na području grada Zagreba, točnije, o odnosu privatnog i javnog vlasništva i prostora. Jezivi primjeri profilerskog urbanizma (Trešnjevka, okolica Samobora), lažnih tip-skih urbanih vila građenih po lažnim mjerilima i rasterima pseudoekskluzivnosti (Impor-tanne Galerija, Hoto vile, cijela sjeverna zona Zagreba) u kojima se zrcale miniglobalizacijski trendovi jednolične tipske izgradnje stvarni su problem naše metropole. Jednako tako, nove velike poslovne zgrade koje brišu urbanu memoriju i stilski karakter Zagreba ne omogućuju gradu da bude "gradotvoran" u punom smislu. Zaključak izlaganja kako je urbanizam tranzicije urbanizam korupcije izazvao je veliku diskusiju na kojoj je struka ponovno shvatila kako je u današnjem vremenu bez političke podrške gotovo nemoćna i kako smo si za takvu poziciju u velikoj mjeri i sami krivi jer su hrabri i angažirani istupi kolega u masovnim medijima i na "pravim mjestima" u političkim strukturama vrlo rijetki.

I.K.

Četvrtak, 27. travnja, Mala dvorana
NOVI DOPRINOSI I OTKRIĆA, STUDIJE I
ISTRAŽIVANJA

Sesiju je otvorio Tomislav Marasović izlaganjem *Oltarna ograda u hrvatskoj predromanci*. Autor je upozorio na nedostatak cjelovite studije o tom najkarakterističnijem i najznačajnijem dijelu liturgijskog namještaja pre-

dromaničkih crkava te je izložio tipologiju i kronologiju oblika i ukrasa predromaničkih ograda. Također je raspravljao o autentičnom ranosrednjovjekovnom terminu za taj dio namještaja (*cancellum*), prevodeći ga kao "ograda" i smatrajući upravo taj termin u hrvatskom jeziku najpogodnijim budući da nije riječ o pregrađivanju dvaju prostora, već samo o ograđivanju određenog prostora. Tema izlaganja Ive Babića bila je *Nedovršena grobnica obitelji Cipiko u Trogiru*. Petar Cipiko, istaknuti predstavnik ugledne trogirske obitelji, iskazao je u svojoj oporuci (iz 1437. godine) volju za izradom grobnice, a autor izlaganja u prijedlogu je njezine rekonstrukcije doveo u vezu poznati renesansni reljef s prizorom Oplakivanja, djelo Nikole Firentinca, s nekim drugim renesansnim ulomcima sačuvanim u Trogiru. Danka Radić iznijela je *Prilog za Jurja Dalmatinca*. Sredinom 19. stoljeća zamijenjeno je četrnaest glava na čuvenom frizu portreta na apsidama šibenske katedrale; zamijenjene su lošim kopijama, dok se originalima mahom izgubio trag. Autorica je pronašla jednu od originalnih glava uzidanu u istočnom pročelju svjetionika na Jadriji kod Šibenika i atribuirala je Jurju Dalmatincu. Lada Prister održala je predavanje *Grb biskupa Luke na pročelju crkve Svetog Ivana Krstitelja u Kloštar-Ivaniću*. Autorica je govorila o restauraciji tog renesansnog grba fragmenti kojeg se čuvaju u arheološkoj zbirci Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu. Grb se izvorno nalazio nad portalom crkve Svetog Ivana Krstitelja u Kloštar-Ivaniću, a autorica se osvrnula i na povijest crkve i samostana te ulogu biskupa Luke u smještaju franjevacu u taj kompleks. *A.P.*

U rano poslijepodne sesija se nastavila s četiri teme. Ivan Golub, koji nije nazočio kon-

gresu, pripremio je izlaganje o novom otkriću - *Pismo Gio Francesca Perande patrijarhu Caetanu 1592. o Juliju Kloviću*. Iz pisma se razabiru novi podaci kako o djelu, tako i o životu velikog minijaturista - govori se o nama danas nepoznatoj Klovićevoj slici sv. Uršule koja je bila poslana caru (Rudolfu II.?). Također se spominje kako se bolesni Klović utekao toj svetici, koju je potom vidio u snu, na njezin zagovor ozdravio te ju potom naslikao. Neki podaci iz pisma mogli bi upućivati na dosad nepoznat Klovićev boravak u Francuskoj. Vinicije B. Lupis izlagao je *Baštinske teme Blata - njegove veze sa susjednim regijama sagledane u kontekstu suvremenih istraživanja*. Na temelju istraživanja župnog arhiva govorio je o glavnoj oltarnoj pali Girolama da Santacrocea, renesansnim korskim sjedalima, drvenom kipu Gospe od Ružarija (zapravo puleni nađenoj davno u obližnjoj uvali te donesenoj u prostor crkve), oltarnoj pali koju 1881. slika zanimljiva češka slikarica Antoniette Brandeis (1849.-1920.) koja djeluje u Veneciji, itd. Naposlijetku, Lupis je na temelju arhivskih spisa zaključio da prezime poznatog (i zasad jedinog) domaćeg kasnorenesansnog kipara u drvu, Frana Čučića iz Blata, trebamo zapravo čitati Kučić. Damir Tulić govorio je o *Srebrnim križevima radionice Albero d'Oro u Korčuli*. Prvo je katedrala naručila procesijski križ u dotičnoj venecijanskoj radionici krajem 16. ili na početku 17. stoljeća. Ta narudžba potakla je bratovštine Sv. Roka i Blažene Djevice od Utjehe, prema uvriježenom naručiteljskom ponašanju malih gradskih komuna, da nabave gotovo ista raspela. Tulić je na temelju istraživanja govorio o imenima majstora, preciznijim datacijama te kasnijim popravcima i preinakama na križevima, čega su odraz i današnje ikonografske nedosljednosti. Nina

Kudiš Burić iznijela je nove atribucionističke zaključke u predavanju *Majstor funtanske pale - nova slikarska ličnost u kasnorenesansnoj Istri*. Bezimenom majstoru koji je naslikao oltarnu sliku za funtansku župnu crkvu danas se mogu pripisati sljedeće slike: iz župne crkve u Buzetu, iz Zavičajnog muzeja u Buzetu, iz Pokrajinskog muzeja u Kopru, iz koparske katedrale te ciklus od 4 slike iz koparske crkve Sv. Nikole. Kudiš Burić zaključuje da je funtanska pala najkvalitetnije djelo toga majstora, da je Majstor funtanske pale djelovao u Kopru krajem prve i početkom druge četvrtine 17. stoljeća te da je, uz Zorzija Venturu i Antonija Moreschija, treći i možda najznačajniji kasnorenesansni slikar koji je djelovao u Istri.

D.P.

U drugom dijelu popodneva o novim doprinosima, otkrićima i istraživanjima govorili su Tomislav Premerl, Dragan Damjanović i Vjekoslav Jukić. Premerlova tema *Prepozna-*

vanje novog sakralnog prostora, više no aktualna, produbila je pitanja vezana uz hipertrofiju sakralne gradnje od 1990. do danas, te kako se nositi s lošim projektima, neprimjereno obrazovanim graditeljima s jedne i naivnim investitorima koji često u cijelosti ne poznaju liturgijske standarde gradnje s druge strane. Premerl je istaknuo kako je na nama velika odgovornost za sadašnje niske standarde sakralnih gradnji, jer moramo misliti kako će za pedesetak godina povjesničari umjetnosti i teorija arhitekture ocijeniti današnje sakralne objekte, nama na sramotu. Dragan Damjanović u svojoj se temi *Projekt za đakovačku katedralu na Svjetskoj izložbi u Parizu 1867. godine* bavio projektima bečkog arhitekta Karla Rösnera. U tadašnje vrijeme to je bilo iznimno važno jer se svjetska javnost mogla na taj način po prvi put upoznati s nekim arhitektonskim djelom iz Hrvatske. Projekt katedrale u Đakovu žiri je među manjim brojem djela

odabrao za izlaganje, što je omogućilo da postane predložak za crkvu sv. Brigite u Geldropu. Na kraju popodneva prvoga dana vrlo zanimljivo predavanje i prezentaciju održao je Vjekoslav Jukić s temom *Mogućnosti utvrđivanja starosti opeke metodama mjerenja apsolutne starosti materijala kao pomoć pri dataciji pojedinih građevina*, dakle kao pomoćne analize pri dataciji posebice arhitekture kontinentalne Hrvatske, s obzirom na to da je opeka najčešći materijal koji se koristi za gradnju na tom prostoru.

I.K.

Petak, 28. travnja, Velika dvorana
MUZEJI I MUZEOLOGIJA

Sesiju posvećenu muzeju i muzeologiji otvorila je Snježana Pintarić izlaganjem *Nova zgrada Muzeja suvremene umjetnosti u kontekstu suvremene muzejske arhitekture*. Autorica je kroz detaljnu kako arhitektonsko-urbanističku, tako i muzeološku analizu projekta nove zgrade Muzeja iznijela izrazito pozitivnu kritiku tog projekta, uspoređujući ga pritom sa sličnim projektima, odnosno zgradama u svijetu. Posebno je naglasila urbanu ulogu muzeja kao kulturnog centra. Također je podcrtala značenje izlaganja stalnog postava Muzeja suvremene umjetnosti, koji već desetljećima nije dostupan javnosti. U diskusiji je upozoreno i na problematiku vremenskog određenja termina "suvremeno". U izlaganju *Novigradski muzej "Lapidarium"* Jerica Zihelr prezentirala je projekt za novu zgradu tog muzeja. Također je upozorila na probleme koji su se javili pri realizaciji projekta apelirajući na dijalog između investitora (grad), arhitekata, izvođača i struke. Fani Celio Cega u predavanju *Obiteljska palača nekoć, muzej*

danas. Povijest i obnova sklopa Garagnin-Fanfogna govorila je o problemima smještaja Muzeja grada Trogira u Palači Garagnin-Fanfogna: od osnutka Muzeja 1963. godine, kada mu je bio dodijeljen samo prvi kat glavne zgrade, do današnjih dana, kada se cijeli kompleks spomenute palače temeljito obnavlja. Branka Balen opisala je *Odiseju zbirke Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku (Domovinski rat i poraće)* te je upozorila na stanje umjetnina nakon povratka u matičnu kuću i nužnost sanacije šteta. Ljerka Dulibić u predavanju *Znanstvena obrada djela iz zbirke talijanskog slikarstva Strossmayerove galerije u protekla dva desetljeća* upozorila je na zaostatke u stupnju obrađenosti djela iz te zbirke i na trajno zaostajanje u praćenju novih rezultata istraživanja inozemnih kolega (unatoč značajnim individualnim doprinosima). Pritom je upozorila na rascijep između muzejske i znanstvene djelatnosti te je otvorila pitanje problematike zakonske regulative koja ne omogućava muzejskim djelatnicima znanstvena istraživanja koja su zaista neophodna za njihovu djelatnost.

A.P.

IZLOŽBE I KOMUNIKACIJA KULTURE

Na početku sekcije Slavica Marković je u svom predavanju *Multimedijske prezentacije umjetničkih djela i izložbenih projekata u službi povijesti umjetnosti* govorila o mogućnostima koje nam nudi intezivan razvoj nove digitalne tehnologije, posebno ističući prednosti CD-a kao novog medija. Pod naslovom *Interpretacija i izložbena komunikacija* Nikola Albaneže izlagao je o muzejskoj izložbi kao posebnom mediju koji otvara osobite mogućnosti za društvenu i kulturnu komunikaciju, pri čemu je ukazao i na speci-

fičnosti povijesnoumjetničkih izložbi u odnosu na muzejske izložbe općenito.

A.P

Premda autor nije bio prisutan, pročitan je prilog Davorina Vujčića "Modni salon" Galerije A. Augustinčića. U njemu je autor predstavio eksperimentalni izložbeni projekt što ga je kao kustos te galerije koncipirao i realizirao tijekom travnja i svibnja 2004. godine. Odijevanjem nekoliko Augustinčićevih torza u pomno odabrane komade odjeće poznatih proizvođača (modnih brendova), na razini izložbene informacije izazvao se stanoviti efekt krivog spoja. Namjera takve, neskriveno brutalne montaže, dakako, nije bila pružiti model naivnog kompromisa visoke i popularne kulture ili pak apostrofirati antagonizam komercijalnih i estetskih vrijednosti, već upravo vidljivost njihove asimetrije postaviti kao polaznu točku buduće refleksije o medijaciji muzealnih sadržaja i specifičnoj ulozi muzeja u suvremenom društvu općenito. Naposljetku, u predavanju *Vizualizacija teme plakata Međunarodnog dana muzeja* Tončika Cukrov predstavila je ciklus plakata što ih Muzejski dokumentacijski centar još od 1980. godine redovito i kontinuirano objavljuje povodom obilježavanja Međunarodnog dana muzeja (18. svibnja). Žanr nekomercijalnog plakata pruža otvoren prostor za brojna domišljata rješenja, osobito kada su posrijedi stereotipima i otvorenoj ideologizaciji podložne teme baštine i kulturnog identiteta. Da inovativna artikulacija poruke uvijek podrazumijeva eksperimentalni i autorefleksivni pristup mediju, potvrđuju i brojne nagrade što su ih autori ovih plakata primili na domaćim i inozemnim natjecanjima.

I.M.

AKTUALNE TEME POVIJESTI UMJETNOSTI

Ispunivši obećanje zadano naslovom, sekcija je ponudila raznolik niz redom zanimljivih predavanja. Sonja Briski Uzelac u svom je izlaganju *Struka u tranziciji - povijest umjetnosti i promjena znanstvene paradigme* postavila vrlo općenitu, no dobrodošlu dijagnozu epistemološkog horizonta struke. Generalni obrat prema polu antipozitivizma u humanističkim i društvenim znanostima tijekom posljednjih četrdesetak godina nesumnjivo se odrazio i na akademsku disciplinu povijesti umjetnosti: gubitak povjerenja u

objektivnu normiranost znanstvenoga znanja s jedne je strane osporio ne samo tradicionalne metodologije nego i sam predmet interesa, dovevši u pitanje integritet struke, dok je s druge otvorio prostor aktivnoj recepciji i konstruktivnom dijalogu s čitavim nizom teorijskih i metodoloških paradigmi te disciplina s kojima dijeli sferu interesa, otvorivši, naravno, put za njezinu transformaciju. U izlaganju pod naslovom *Predstavljanje hrvatskog nacionalnog identiteta u tranziciji*

Feđa Vukić je na primjeru eksploatacije elemenata nacionalnog heraldičkog znakovlja (popularne šahovnice) u oblikovanju vizualnog identiteta najrazličitijih proizvoda i djelatnosti, zbivanja i društvenih okupljanja ponudio zanimljiv materijal: od slučajeva popularnih prisvajanja nacionalne ikonografije, odnosno amaterskih likovnih ostvarenja do profesionalnih dizajnerskih rješenja, sakupljeni niz pokazuje relativnu nestabilnost forme s obzirom na njezino punjenje ideološkim smislom i utoliko predstavlja provokativnu građu za buduću semiotičku analizu. Pročitano izlaganje odsutne Janke Vukmir *Politika - djelovanje struke u kontekstu političkih termina i promjena* kritički je osvrn na urušavanje kulturne infrastrukture i kulturne politike u razdoblju od 1990. godine do danas, odnosno na posljedice koje je ono ostavilo u sferi suvremene umjetnosti, a iz perspektive osobnog iskustva koje je stekla kao voditeljica Instituta za suvremenu umjetnost (ex. SCCA). Stagnacija kulturnog života za vrijeme ratnih godina, no mnogo više neadekvatno obrazovanje kadrova, inercija u usvajanju novih tehnoloških mogućnosti, nedovoljno financiranje i posvemašnja marginaliziranost umjetnosti u javnosti u narednom razdoblju rezultirali su postojećim stanjem u tom segmentu kulturne proizvodnje koje, smatra Vukmir, nije spremno ni infrastrukturno ni intelektualno odgovoriti zahtjevima suvremenosti. Kao što je sažeto u samom naslovu, također pročitano izlaganje odsutne Marijane Eršić *Dubrovnik između idile i pogibije - slika "grada" u njemačkim medijima početkom 90-ih godina 20. stoljeća* ekstenzivna je analiza predstavljanja grada Dubrovnika za vrijeme ratnih razaranja. Uvelike nadilazeći funkcionalnost elementarne informacije, medijska je artikulacija povijesni doga-

đaj apstrahirala u mitsku sliku razorenog grada kao metafore duhovnog i civilizacijskog dobra, delegirajući Dubrovniku reprezentativnu ulogu identifikacije rata u Hrvatskoj. U izlaganju *Nacionalni stereotipi u kritičkoj fortuni o Schiavonima* Ivana Prijatelj-Pavičić dala je sažetak dosadašnjeg istraživanja intelektualne povijesti pojma Schiavona kao ideološke konstrukcije u historiografskom diskursu. Koncentrirajući se na historiografiju 19. stoljeća, u svom je izlaganju ocrtala temeljni antagonizam između regionalno-iredentističkih i nacionalno-integrativnih tendencija podjednako obilježenih političkim nacionalizmom i kulturnim imperijalizmom, odnosno njihovu manifestaciju u tumačenju pojma, posebice teze o stilskoj specifičnosti umjetnosti Schiavona kao argumenta nacionalne pripadnosti. Pod naslovom *Ekološka supermodernost: iznjedrena održivost u hrvatskoj umjetnosti* Reuben i Maja Fawkes upozorili su na sve učestalije okretanje suvremene umjetnosti ekološkoj problematici. Sugerirajući stanoviti paralelizam između ekološke održivosti okoliša i društvene održivosti umjetničke prakse, Reuben i Maja Fawkes pokušali su pokazati da odnos između umjetnosti i ekologije uvelike nadilazi razinu pukog tematskog interesa: ekološka svijest podrazumijeva relacijski, participativni, interaktivni, angažirani, autorefleksivni model umjetničke prakse, čemu u prilog govore odabrani primjeri iz hrvatske umjetnosti od sedamdesetih godina do danas. Naglašavajući manjkavost stilsko-formalne analize, Mia Kalogjera u izlaganju *Estetske i etičke kvalitete u vrednovanju umjetničkog rada* na nizu je primjera iz korpusa hrvatske političke karikature 19. stoljeća upozorila na reprezentacijske stereotipe koji ne samo što otkrivaju ideološki horizont kolektivne svijesti nego predstavljaju

interpretacijsku razinu koja omogućava komparativno smještanje hrvatske u kontekst europske karikature.

I.M.

Petak, 28. travnja, Mala dvorana
NASTAVA I STUDIJ POVIJESTI UMJETNOSTI

Sekcija posvećena bitnoj temi nastave i studija povijesti umjetnosti zbog nepredviđenih promjena u rasporedu nažalost je izgubila na koherenciji. Prema izvornom konceptu, ona je trebala okupiti sljedeća tri izlaganja: Marina Vicelja (*“Bizantski studiji” u recentnoj povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*) založila se za uvođenje Bizantskih studija kao autonomne akademske discipline. Naime, unatoč kontinuitetu proučavanja ne samo referentnih spomenika nego i problema formativne prisutnosti bizantskog elementa u tvorbi kulturnog krajolika, upravo bi artikulacija tih tema u interdisciplinarno i metodološki proširenom okviru što ga podrazumijeva paradigma Bizantskih studija doprinijela kako reinterpretaciji već obrađenih spomenika, tako i redefiniciji teza i pretpostavki koje, bez obzira na to što pripadaju tradiciji proučavanja bizantskog naslijeđa, danas gube kritički tonus. Dakako, takvom bi se aktualizacijom proučavanja otvorio i prostor za mnoge neistražene teme te, naravno, participaciju naše znanstvene zajednice u internacionalnoj proizvodnji znanja koje se direktno tiče nacionalne baštine. Frano Dulibić (*Sadašnjost i budućnost studija povijesti umjetnosti*) dao je sažet izvještaj o mijenama u programu i provedbi studija povijesti umjetnosti unatrag posljednjih dvadesetak godina. Pravac izmjena zacrtan još 1997. doživio je konačnu razradu u novom programu sastavljenom u skladu s bolonjskom normom. Uz novi ustroj

studiranja (model 3+2, jednosemestralni opseg kolegija, novi načini evaluacije znanja, novi uvjeti napredovanja u studiju itd.) izmjene u programu studija povijesti umjetnosti uglavnom su se odvijale u smjeru smanjenja obaveznog kronološkog pregleda cjelokupne europske i nacionalne umjetnosti, odnosno jačanja fakultativnih programskih opcija koje studentu omogućuju specijalizaciju za određeno područje interesa. Suvremeni studij povijesti umjetnosti provodi se, dakako, u tehnološki moderniziranim uvjetima te, naravno, vođen novim sveučilišnim kadrom koji se od 1998. redovito počeo popunjavati članovima mlađe i srednje generacije. Govoreći o nastavi vizualnog odgoja i povijesti umjetnosti u srednjoškolskom obrazovanju Jasna Solomon Rohaček (*Primjena suvremenih metoda u obrazovnom radu: novi pristupi u nastavi likovne umjetnosti u srednjim školama*) pledirala je za interaktivni radionički pristup nastavi: pažljivo osmišljenim vježbama, multimedijским eksperimentima, igrama, terenskim radom itd. intenzivira se iskustvo pojedinačnog umjetničkog djela, a minimalizira pasivno usvajanje činjeničnog gradiva, podrazumijevajući, dakako, da cilj takve metodologije primarno i jest razvoj vizualne kultiviranosti, a ne stjecanje informacijskog kapitala. Profesorima koji se odluče za takav pristup osmišljavanje i provedba nastave uvelike je olakšana bazom radnih materijala i metodičkih primjera dostupnih na internetu - projekt koji je kao svojevrsni *work in progress* pokrenula grupa Avangarda, odnosno Udruga za promicanje nastave likovnih umjetnosti.

I.M.

ARHITEKTURA 19. I 20. STOLJEĆA

Ovaj je dio kongresa bio posvećen temama vezanim uz arhitekturu 19. i 20. stoljeća koje su recentno u fokusu povjesničara umjetnosti. Temom *Uključivanje hrvatske moderne arhitekture u europski kontekst (za nastanka u međuratnom razdoblju i danas)* Darja Radović Mahečić dokazala je na nizu izvrsno odabranih primjera kako je naša moderna arhitektura nekada bila u Europi sustavno promovirana domaćim i inozemnim izložbama i časopisima, a danas je nepoznata u svjetskim relacijama. Razlozi su opći i specifični, no najveći je problem nedostatak dvojezičnih izdanja jer sažetak na engleskom više je no nedovoljan za bilo kakvo ozbiljnije predstavljanje u svijetu. Snješka Knežević predstavila je atribucije svojih istraživanja zagrebačkih planiranih vojarni iz doba Habsburške monarhije u Zagrebu (tzv. K. u. K. kasarne), naglašavajući nužnost i mogućnosti njihove zaštite i prenamjene za nove javne funkcije u zapadnom dijelu Zagreba. Zlatko Jurić govorio je o temi zaštite internacionalne moderne arhitekture na primjeru Željpoša/Ferimporta i Iličkog nebodera u Zagrebu, koji su često predmet različitih stručnih prijedora. Jurić je načeo važno pitanje: je li moguće domaće investitore i korisnike upozoriti na njihovo ponašanje kojim aktivno sudjeluju u procesu lobotomizacije nad našom arhitekturom 50-ih i 60-ih godina, s obzirom na to da su ti objekti za njih samo nekretnine na tržištu, bez percepcije o drugim vrijednostima. Snježana Pavičić obradila je već poznatu temu *Dom likovnih umjetnosti - Meštrovićev paviljon u Zagrebu (povijest, namjena, obnova, stanje)*, nakon koje je uslijedila važna replika Zvonka Makovića - tog jutra u funkciji moderatora - kako je krajnje vrijeme

da se unutar struke prestanu postavljati komparacije Meštrovićeva paviljona s muzejom Guggenheim u New Yorku F. L. Wrighta jer to najindikativnije svjedoči o našem provincijalnom kompleksu, a osim toga, u segmentu geneze i tipologije arhitektonskog oblika apsolutno nije točno. Zanimljivo i dinamično predavanje Viktora Ambruša *Mogućnost revitalizacije industrijske arhitekture Osijeka* upozorilo je na veliki potencijal praznih, napuštenih ili devastiranih industrijskih objekata velike kvadrature parcela i prostora u gradu Osijeku koji imaju povijesnu i stilsku vrijednost (neki od njih imaju elemente austrijsko-češkog historicizma, art décoa, kasne secesije ili tipične tvorničke arhitekture s početka 20. stoljeća koju danas pozitivno vrednujemo), ali koje na žalost konzervatorska struka ne shvaća previše ozbiljno. U nastavku prijepodneve sekcije kolege iz Rijeke održali su seriju predavanja koja su nas uvela u riječke aktualne teme i probleme i čini mi se da je općenito glavna vrijednost ovoga Kongresa bila upravo u upoznavanju s regionalnim i lokalnim problemima s kojima se kolege manje ili više uspješno nose. Julija Lozzi Barković u predavanju *Moderna između očuvanja i preobrazbe: bilance i perspektive* na tri je recentna primjera iz Rijeke pokazala kako je prenamjena i rekonstrukcija starijih zgrada industrijske i edukativne namjene moguća i relativno lako provediva u našim uvjetima; primjerice, prenamjena nekadašnje tvornice metala i ljevaonice u podružnicu Hrvatskog arhiva u Rijeci. Ervin Dubrović nas je u izlaganju *Anton Gnamb i modernizacija Rijeke* upoznao s prvim velikim riječkim geometrom i hidrauličarem iz 18. stoljeća koji je zapravo imao funkciju graditelja, urbanista i arhitekta, te je velikim dijelom

oblikovao lice današnjeg riječkog centra i luke, u tzv. prijelaznom barokno-klasicističkom stilu. Mirjana Kos-Nalis završila je jutro posvećeno arhitekturi i urbanizmu temom *Morska kupališta u Kvarnerskom bazenu na prijelazu 19. u 20. stoljeće*, nekoč reprezentativnim javnim objektima, a danas iznimno vrijednoj baštini koja je apsolutno usporediva s prototipovima u Italiji, Brightonu i Americi.

I.K.

SLIKARSTVO I KIPARSTVO 19. I 20. STOLJEĆA

Petar Prelog održao je predavanje *Hrvatska umjetnost u kontekstu koncepata interpretacije srednjoeuropske umjetnosti od kraja 19. stoljeća do Drugog svjetskog rata*. Na temelju jedne izložbe (*Central European Avant-Gardes*, LA, München, Berlin, 2002.-2003), jedne knjige (STEVEN A. MANSBACH, *Modern Art in Eastern Europe*, 1999.) i jed-

nog internetskog *work in progress* (JAMES ELKINS, *Failure in Twentieth-century painting*), Prelog prepoznaje interpretacijske koncepte: odnos središta i periferije, povijesne avangarde, odnos umjetnosti i nacionalnog identiteta. Posebice se fokusira na prikaz hrvatske umjetnosti unutar tih koncepata u navedenim publikacijama. Pokazuje prednosti i mane navedenih pristupa (ispravljajući neke činjenične greške) te naznačuje neke od ciljeva buduće znanstvene i stručne obrade nacionalne umjetnosti toga vremena. Zvonko Maković održao je predavanje *Diskontinuitet u hrvatskoj skulpturi nakon 1950. godine*. Izdvojio je jednu vitalnu i važnu struju unutar suvremenog hrvatskog kiparstva, u kojoj prepoznaje s jedne strane neoslanjanje na lokalnu tradiciju, s druge strane nastavljanje na inovativna dostignuća europske i američke umjetnosti. Kao glavno svojstvo toga reza prepoznaje odbacivanje oblikova-

nja i uopće problema forme kao bitnog elementa skulpture, tj. otvorenost prema novom i originalnom shvaćanju kiparskog jezika. Rodonačelnik te linije mladi je Ivan Kožarić, početkom 50-ih godina 20. stoljeća. Kožarić do danas ostaje vjeran tom umjetničkom konceptu. Kronološki ga slijede Stevan Luketić, Ivo Gattin, Damir Sokić, Ante Rašić te najnovija generacija mladih kipara, koja se oslanja na konceptualnu umjetnost, predstavljena na izložbi *Postskulptura* u Domu HDLU 2005. godine. Naslov predavanja Jelice Ambruš bio je *Slikarstvo hrvatske moderne iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku. Uključenje hrvatske povijesti umjetnosti u europski i globalni koncept*. Autorica je dala presjek fundusa muzeja u kojem radi i govorila o izložbi *Hrvatska moderna 1892.-1953. - izbor iz fundusa GLU*, održanoj u Modernoj galeriji u Pečuhu. Najavila je i uzvratnu izložbu mađarske umjetnosti u Osijeku. Naposljetku, govorila je i o nekim konkretnim (npr. financijskim) problemima s kojima se susreće pri organizaciji izložaba naše građe u inozemstvu. Dalibor Prančević održao je predavanje *Odjek djela Ivana Meštrovića u Velikoj Britaniji nakon izložbe u Muzeju Victoria & Albert*. Autor se fokusira na vrlo zanimljiv aspekt recepcije Meštrovićeve samostalne izložbe u Londonu 1915. godine, tj. recepcije Meštrovićeva djela u Velikoj Britaniji u širem smislu - dokumentirajući mnoge kako negativne, tako i pozitivne reakcije. Prančević je potom pokazao i jedno uistinu veliko otkriće, stranicu jedne bilježnice Henryja Moorea, koja tako rječito govori za Meštrovića - na toj stranici nalazi se Mooreov crtež Meštrovićeve Pietà. Zanimljiva tema nije mogla biti zanimljivije zaključena. Vinko Srhoj, u predavanju *Postmoderna umjetnost u Hrvat-*

skoj između rata i mira, smatra kako je postmodernistička beskonfliktnost i tolerantnost bila posve inkompatibilna s provalom brutalne ratne stvarnosti i njezinom jednoznačnošću te kako su istinski domaći postmodernisti rat jednostavno ignorirali, dok su se ratnom tematikom pozabavili drugorazredni propagandisti.

D.P.

Subota, 29. travnja, Velika dvorana
DESIDERATA U PROUČAVANJU I ZAŠTITI
HRVATSKE UMJETNIČKE BAŠTINE

Voditelj sekcije Vladimir P. Goss u uvodnom je izlaganju *Istraživanje i čuvanje hrvatske spomeničke baštine i "inducirano malodušje"* odredio svrhu ove sekcije: razmotriti neke od razloga zbog kojih su hrvatska spomenička baština i njezin kulturni pejzaž još uvijek nedovoljno istraženi i zaštićeni te odrediti smjernice kojima bi se takvo stanje moglo popraviti. Autor je iznio i obrazložio tezu o "induciranoj malodušnosti" koju nalazi u korijenu navedenih problema. Na sekciju su pozvani kako povjesničari umjetnosti, tako i kolege iz srodnih disciplina da bi iznijeli svoja viđenja. U predavanju *Desiderata hrvatske povijesti umjetnosti* Milan Pelc se kritički osvrnuo na dosadašnje rezultate i postignuća struke te upozorio na nepostojanje temeljne infrastrukture koja bi u sebi obuhvatila povijesnoumjetničku topografiju, korpuse spomenika, biobibliografske priručnike, odnosno baze podataka o umjetnicima, enciklopedije, realne leksikone, ikonografske priručnike, sintetske pregledne te pregledne i problemske izložbe s kritičkim karakterom. Strategija izrade te temeljne infrastrukture temeljila bi se na koordiniranoj i

kontinuiranoj suradnji ekipa stručnjaka u obrazovnim, znanstvenim i stručnim institucijama u čitavoj zemlji. Stanko Andrić u svom je izlaganju *Arheolozi, povjesničari i povjesničari umjetnosti u istraživanju slavenskog srednjovjekovlja: bilanca uzajamnih dugovanja* iznio s aspekta povjesničara što se očekuje od kolega povjesničara umjetnosti i arheologa. Autor je upozorio na nužnost međusobne suradnje u stvaranju potpune slike, ali i na zamke brzopletog priklanjanja interdisciplinarnom istraživanju, naglašavajući da je ono opravdano tek kad se iscrpe sve metode unutar vlastite struke. U predavanju *Arheološka topografija Hrvatske* Vlasta Begović Dvoržak prezentirala je rad na arheološkoj topografiji Hrvatske, čiji će se rezultati digitalizirati i učiniti dostupnim u obliku informatičke baze podataka. Autorica je upozorila na važnost takve baze ne samo za istraživače iz srodnih disciplina nego i za razne javne ustanove, tijela državne uprave, ministarstva, a i sve druge potencijalne korisnike. Ljiljana Domić u izlaganju *Hrvatska povijest umjetnosti i umjetnička kritika i hrvatski umjetnici izvan domovine* govorila je o radu udruge *Globalna hrvatska kultura* i upozorila na dužnost proučavanja, prikupljanja i izlaganja radova hrvatskih umjetnika koji žive i djeluju izvan granica domovine. Nikolina Maraković i Tin Turković u predavanju pod naslovom "*Knowledge management*" i zaštita hrvatskih spomenika predlažu sintetičku metodu proučavanja kulturne baštine, koja bi imala naglasak na kontekstualizaciji i bila komplementarna s interdisciplinarnim pristupom; njezin prvi korak bila bi izrada korpusa spomeničke baštine pojedinih povijesnoumjetničkih perioda, prilikom čega bi se trebali iskoristiti svi potencijali informatičkog doba. Autori su pri-

tom ukazali na činjenicu da je i samo prenošenje podataka iz pisanog u digitalni oblik način očuvanja informacije o kulturno-umjetničkoj baštini i predstavlja novi oblik zaštite iste.

A.P.

Neadekvatni sustav organizacije zaštite spomenika kulture, nepostojanje načela i programa njihove obnove i održavanja, sustav odlučivanja podložan političkim pritiscima, nedostatan financiranje te nezastupljenost problema u javnosti - problemi su koji se odražavaju na stanju spomeničke baštine u prostoru, ali i u svijesti većine, posebice na njenim najugroženijim segmentima kao što su plemićki gradovi. Pokazavši čitav niz poraznih primjera, izlaganje Drage Miletića *Održivo i održavanje spomeničkog fonda u Republici Hrvatskoj* apel je za hitnom provedbom sustavnog istraživanja, zaštite i prezentacije ruševina plemićkih gradova u Hrvatskoj.

I.M.

ZAVRŠNA RASPRAVA

Premda su se već tijekom rasprava koje su uslijedile nakon pojedinih izlaganja pokazali prepoznatljivi problemi, u završnoj raspravi kristaliziralo se nekoliko nedvosmislenih polemičkih žarišta koja se tiču struke u cjelini. Marginalna pozicija struke u sferi javnog djelovanja, štoviše, posvemašnja neprisutnost u stvaranju javnog mnijenja te nespremnost za aktivni angažman oko općedruštvenih problema, čini se, dijagnoza je s kojom se većina okupljenih sudionika spremna složiti. Svakako, ta se nemoć najdrastičnije manifestira u konzervatorskoj djelatnosti, odnosno statusu zaštite spomeničke baštine, čija se kriza ne odražava samo na razini sustava i

njegova funkcioniranja nego i na razini smanjenja društvenih ovlasti struke i održivosti samog koncepta zaštite u vremenu tranzicije obilježenom komercijalizacijom kulturnih vrijednosti. Bez sumnje, upravo su aktualni problemi odnosa prema spomeničkoj baštini tijekom čitavog kongresa bili najčešći povod gorljivih diskusija s najvećim brojem sugovornika; pokazavši se mjestom kolektivne frustracije šire stručne zajednice, upravo je oko tih problema postignut konsenzus u obliku formuliranih zaključaka o potrebi debirokratizacije konzervatorske djelatnosti, sustavnog obrazovanja kadrova te općeg jačanja svijesti o njezinoj važnosti. Takav konsenzus, međutim, nije bilo moguće postići u pitanjima vezanim uz segment znanstvenog djelovanja, budući da, čini se, postoji stanovita podijeljenost mišljenja u pogledu njegovih prioriteta: dok se na jednoj strani konstatira nepostojanje temeljne infrastrukture strukovnoga znanja, odnosno njezino izgrađivanje smatra pozitivnim i nužnim uvjetom znanstvenog istraživanja, druga se ne slaže s tom konstatacijom smatrajući da infrastrukturu tvori kontinuitet postojećih istraživanja i njihova objavljivanja u periodičkoj i drugoj stručnoj literaturi; dok jedna kao prioritetni zadatak ističe projekte poput već započete izrade regionalnih topografija, leksikona i enciklopedijskih priručnika te sintetskih prikaza, mišljenje druge je da se takvi

projekti teško mogu zasnovati na suvremenim epistemološkim osnovama te da stoga predstavljaju stanoviti reziduum prošlosti; dok dio stručne zajednice program znanstvenog djelovanja temelji na ekstenzivnosti područja istraživanja, odnosno inkluzivnosti znanstvenog interesa, drugi dio ističe konstitutivnu važnost selekcije i specijalističke obrade, itd. Ako se taj spor protumači kao drugo poglavlje početne pripovijesti o društvenoj i epistemološkoj marginalnosti struke, za volju kompozicijske cjelovitosti, valja prepoznati i treće: još jedno problemsko žarište koje je, naime, na završnoj raspravi okupilo niz vrijednih komentara i replika, pojam je periferije kao prostornog određenja kulturne marginalnosti; premda kao koncept s dugom tradicijom nije izgubio na aktualnosti, njegovo značenje i funkcija svakako zahtijeva prilagodbu novim standardima njegove upotrebe u suvremenom diskursu povijesti umjetnosti.

Pored čitavog niza tema i dvojbi koje je otvorila i postavila završna je rasprava prije svega bila rijetka i, čini se, priželjkivana prilika za razgovor: spremnost na sudjelovanje i sposobnost dijaloga o zajedničkim problemima, ali i o otvorenim pitanjima, utoliko je najvredniji zaključak ne samo rasprave nego možda i samog kongresa u cjelini.

I.M.